

FIGYELŐ

CITHARA SANCTORUM

Szilasi László: *Szentelek hárfája*
Magvető, 2010. 320 oldal, 2990 Ft

Az első regény, mely Szilasi László neve alatt látott napvilágot, a megjelenése óta eltelt bő fél évben igen komoly sikereket ért el. A negyvenes éveiben járó szerző, aki mára tekintélyes irodalomtörténeti-irodalmári életművet tudhat magáénak (a nyolcvanas évek vége óta publikál szakmai szövegeket, egyaránt kutatója a régi és a klasszikus magyar irodalomnak, de kritikusai teljesítménye is jelentős), s aki álnéven közzétett novelláival és a Németh Gáborral közös KÉSZ REGÉNY című könyvvel (2000) már bemutatkozott szépíróként, regényével a magyar irodalmi szcéna néhány vezető alakját is megelőzve nyerte el a 2010-es év Rotary Irodalmi Díját. A SZENTEK HÁRFÉJA sikerét – az eddig megjelent elismerő kritikákon túl – többek között az is jelzi, hogy a *litera* internetes portál szokásos év végi körkérdésén megannyi irodalmi közszereplő nyilatkozott nagy lelkesedéssel arról, hogy Szilasi műve az év meghatározó olvasmányélményét jelentette számára. A regény valóban rendkívüli tehetségről tanúskodó, invenciózus és kiérlelt munka, melynek persze megvannak a maga gyenge pontjai. Ha párhuzamba akarunk állítani a könyvet a kortárs művészet valamely alkotásával, akkor a leginkább Tarantino filmjeit nevezhetnénk meg, mégpedig azok antimetafizikussága és ebből eredő könnyedsége miatt. Szilasi szövegét olvasva is az lehet a benyomásunk, mint amit Tarantino legtöbb opusa hagyhat bennünk: hiába a virtuozitás, a szeniális ötletek sora, a magas intellektuális színvonal, vagyis hiába az *ars*, és hiába, hogy az alkotás sok szempontból valódi műélvezetet kínál, a mű nem teremt *olyan világot*, mely alapján azt mondhatnánk, hogy benne *a világról* súlyos és érvényes állítások fogalmazódnának meg.

A SZENTEK HÁRFÉJA narratív szerkezete összetett; a regény öt nagyobb fejezetből áll. Az első elbeszélője Makovicza Bálint, az árpádharagosi

evangélikus főgimnázium megfeneklett életű pedellusa, aki beszámol arról, hogy 1924. december 24-én, a karácsonyi éjfélti istentiszteleten egy Grynaeus Tamás nevű diák hat pisztolylövéssel megölte a vagyonos gazdát, Omaszta Mátyást; Makovicza valamikor 1924 vége és 1928 között (nagy valószínűséggel 1926-ban vagy korábban) írja meg beszámolóját. A második rész elbeszélője Ladik István, aki 1954 ősze és az 1956-os forradalom leverése közötti időszakban Árpádharagoson tevékenykedett rendőr főhadnagyként, s aki fel akarta deríteni a harminc évvel korábbi bűneset rejtélyét. Ennek a fejezetnek a nagy része egy belső elbeszélőhöz, gróf Schwenkfeldi és Gerlai Kehrheim Antonhoz, a deklasszált helyi arisztokratához kötődik, aki elmeséli, hogy az ő megbízásából 1928-ban a felvidéki lótenyésztő báró, Dalmand Dávid és Palandor nevű társa nyomozást folytatott az Omaszta-gyilkosság ügyében, majd mielőtt ezt lezárva elhagyták volna a várost, Makoviczával együtt merénylet áldozatai lettek. (A belső elbeszéléseken belül van egy hosszabb betét, melyben Dalmand foglalja össze, mire jutottak a nyomozás során.) Hogy ki a harmadik nagy fejezet elbeszélője, nincs fölfedve, de sejthető, hogy a negyedik rész elbeszélőjének egykori tudományos dolgozatáról van szó; mindenesetre a narratív szöveg újra és újra a tudományos szövegek dikciójában van megalkotva, és az is bizonyos, hogy a rendszerváltás idején született. Ebből értesülünk Ladik István előéletéről, a sajátos nyomozásról, melyben barátja, a fiatal tanár, Béres Dávid volt segítségére, majd pedig az árpádharagosi forradalom leveréséről, Ladik és Béres haláláról. A negyedik fejezet elbeszélője Kanetti Norbert, a haragosi gimnázium magyar nyelv és irodalom-történelem szakos tanára, aki 2007-ben (Kádár János és felesége sírboltjának meggyalázása után) beszéli el, milyen kutatásokat végzett 1989 nyarán Ladik Istvánról, miként égette el a letisztázás előtt a már elkészült tanulmányát, majd folytatott nyomozást az Omaszta-ügyben, mely végül barátja, Omaszta András halálához és a saját nyomorekká válásához vezetett. Az utolsó fejezet Makovicza

Istenhez („*Uram*”) címzett, szürreális elemekkel teli elbeszélése, mely azon túl, hogy újabb értelmezését adja a bűnesetnek, magyarázatot ad arra, hová tűnt a gyilkosság után a tettes, illetve az áldozat teteme.

A regény narratíváját tehát egy bűnügy alkotja, középpontjában pedig a történelmi idő és a megismerés kérdései állnak. Hogy miért ölte meg Grynaeus Tamás Omaszta Mátyást, arra különböző előfeltevések alapján, különböző módokon próbálnak választ adni az egyes „nyomozók”, akik persze különböző eredményekre jutnak. Dalmand és Palandor nyomozása szerint Omaszta még 1922 nyarán ellopatta a város lovát, a Haragosra éppen megérkező, tökéletes fekete arab telivért. Az angol Connie Reeves kisasszony a lóba helyezve minden reménységét, Omaszta szeretőjévé lett, aki, miután megtudta, hogy Connie megcsalja őt Kehrheimmel, legyilkolta az állatot, s megfőzve megetette a mit sem sejtő Connie-ékkal. Ezt megbosszulandó ölte volna meg a lóbolond angol nő fiatal szeretője, Grynaeus Omasztát. A művészettörténeti tanulmányokat végzett Ladik és társa, Béres verziójában központi szerepe van egy festménynek, melyet szerintük Kehrheimék elloptak Omasztától, aki zsarolni kezdte őket, mire Connie vagy az öreg Kehrheim gróf kérésére Grynaeus meggyilkolta őt. A regény kortárs elbeszélője, Kanetti, felkeresve a bűnügy utolsó szemtanúját, a rendszerváltás idején már kilencvenéves evangélikus lelkészt, Linderváry Károlyt, megtalálja a festményt, s így rájön, hogy Ladikék koncepciója téves volt (Omasztától nem lopták el a képet, azt ugyanis ő maga adta el a lelkésznek). Az öreg Linderváry spekulációja szerint Omaszta valóban beleszeretett Connie-ba, ráíratta a vagyonát, mire az szerelmével meglelte őt; a holttest azért tűnt el a templomból, mert Grynaeusnak be kellett mutatnia, s egyszerűen kivonszolta az egyik oldalajtón (aztán őt is megölte „*az egyik kismennyezett, de szemfüles Omaszta-rokon*” [256.]). Az ötödik fejezetben, Makovicza elbeszélésében aztán arról olvasunk, hogy Grynaeus „*felkent*” volt, egy titkos társaság bízta rá a gyilkosságot politikai-társadalmi céllal; itt szürreális-mágikus magyarázatot kapunk arról, hová tűnt a holttest és a tettes.

A nyomozások során a múlt megismerhetőségének és megismerhetetlenségének különböző rétegei tárulnak fel. Harminc évvel az omnózius éjféli istentisztelet után az sem tűnik magától értődőnek, hogy ténylegesen megtörtént

a gyilkosság. „*Ladik maga azonban (ma már bizonyosan nem azonosítható forrásokból) Haragosra érkezése után nem sokkal úgy értesült, s ennek nyomán úgy gondolta, azt hitte, hogy igenis, 1924 karácsonyán egy végzős gimnazista valóban agyonlőtt egy környékbeli módos parasztgazdát...*” (148.) A „nyomozók” egy könnyen átlátható hermeneutikai modell jegyében a múltat a múlt egy későbbi rétegén (illetve rétegein) keresztül próbálják megismerni. Dalmand és Palandor módsusa még nagyjából hagyományosnak mondható, de már ők is négy év távlatából vallatják az egykori szemtanúkat; Ladik az ötvenes években elmesélteti magának, hogy közel harminc évvel korábban mire jutottak Dalmandék; újabb évtizedek elteltével a Ladik-kutatóvá szegődő Kanetti már az ő eredményeit és módszerét tanulmányozza. Az időbeli távolságot mind Ladik István, mind Kanetti Norbert megkísérli áthidalni.

Ladik a tanúk beszámolóinak – nemcsak látszólag – lényegtelen elemei alapján próbálja a múltat meglátni, elképzelni annak érzéki valóságát, azt, hogy miként festette volna meg egy festő. Végül már-már abszurdnak tetszően határozott körüírását adja annak, milyen festőt kell keresnie segítőjének, Béresnek a bűntény idejéből, hogy közelebb jussanak a rejtély megoldásához: „*a háttér képelemei fényképszerűen aprólékosak, szembeötlően reálisak; a középtér világa erősen redukált; az alakok vagy testetlenek, vagy hatalmas, sziklából faragott, esetleg szőr borította tömbökként jelennek meg; a figurák arca gondosan kidolgozott (»raffaellói tisztaság«)*”, továbbá „*szembeötlően gyakoriak a (féhér) bárány és a (fekete) ló egymást átjáró, összeszővődő motívumai*”. (160.) Ezek a szavak valójában nem sejtéseket fogalmaznak meg, melyek alapján el lehet jutni egy tárgyhoz (illetve annak alkotójához), hanem pontos leírást adnak, mely feltételezi, hogy az objektum már ismert a beszélő számára. Ladik, bár nem tudhatja biztosan, hogy a festmények léteznek, mégis képes visszamenni azok geneziséhez. Belehelyezkedik a művész helyzetébe, és mintegy újraalkotja a képeket, így igyekezve visszanyerhetővé tenni a múltat. Mindezt tekinthetnénk a karakterábrázolás részének (a többre hivatott Ladik vidéki magányában és tehetetlenségében mozgósítja életének egy korábbi – és igazabb – szakaszában megszerzett tudását és sajátos képességeit). Onnan kezdve azonban, hogy Béres megtalálja a festőt – hogy aztán Kanetti évtizedekkel később Linderváry tisztele-

tesnél rábukkanjon a Ladikék koncepciójában oly fontos szerepet játszó festményre is –, Ladik metódusára semmiképp sem tekinthetünk úgy, mint a regény egy zárványszerű mozzanatára, annak jelentést kell tulajdonítanunk a mű világbábrázolásának szempontjából. S bár kétségkívül igencsak szellemes történetről van szó, mely jól működne a mágikus realizmus paradigmájában, a SZENTEK HÁRFÁJA-ban inkább zavaró, mert egyébként a regény más részein a világ működésének sokkal inkább racionálisnak mondható logikája figyelhető meg.

Prózaibb az a mód, ahogy Kanetti próbál közel kerülni a múlthoz. Az idős evangélikus lelkes beszámol neki arról, hogy szűk két évvel a haragosi Nagytemplom felszentelésének századik évfordulója, vagyis 1924 nyara után Makovicza Bálint addig-addig győzködté őt, míg kinyitatta neki a templom gombját, hadd helyezze el ott az igen fontos „üzennivalót” tartalmazó két dossziéját. Jó hatvan évvel az események után tehát egy szemtanú feljegyzéséhez lehetne visszanyúlni, olyan szövegekhez, melyek egyébként a közvetlenség ígérését hordozzák: a gombban elhelyezett iratokról ugyanis azt tartották annak idején, hogy azok közvetlenül Isten „szeme” elé kerülnek. (258.) Hiába mászik azonban fel Kanetti barátjával a toronyba, s hiába nyitják ki a gombot, egy későbbi múltidézés miatt a „dokumentumok” szó szerint (a múlt pedig metaforikusan) olvashatatlaná vált. Az ötvenhatos forradalom idején ugyanis egy kizsárolt harckocsi parancsnok belelőtt a gomba – ezt a jelenetet a regény egy korábbi pontjáról már ismerjük (205–206.) –, s az évtizedek során befolyó eső tönkretette az iratokat. „*De nem volt abban semmi, csak rengeteg olajos, fekete víz, alatta meg valami nehéz, sziürke, réteges massa, sűrű pép.*” (271.) A regény azonban mintegy helyreállítja a péppé vált feljegyzéseket: a SZENTEK HÁRFÁJA első és utolsó fejezetében nem nehéz meglátnunk Makovicza két dossziéját. (Hasonlóképpen restituálja a harmadik fejezet révén Kanetti elégetett dolgozatát a regény „auktora”. [Nem „mindentudó elbeszélő”, hiszen egyrészt nem tud mindent – de mindenképpen többet, mint az egyes narrátorok –, másrészt nem elbeszélőként, hanem az egyes elbeszélői rétegek összeszerkesztőjeként azonosítjuk.]

A történelmi idő tehát a regényben törésekkel teliként jelenik meg. Jellemző, hogy a haragosi gimnáziumban a múlt emlékezetét őrző tablóképeket meghamisítják, levéve róluk a kel-

lemetlenné vált s így oda nem illőnek tekintett személyek arcképét. A különböző idősíkokkal operáló regényben nem mindig érzékeljük a jelennek a múlttal való szerves összefüggését. Az azonos térben játszódó események közötti kauzális összefüggéseknél látványosabb azok párhuzamossága. A SZENTEK HÁRFÁJA egyik jelentős teljesítménye, ahogy Szilasi a regény síkjai között sűrű motívumhálózatot teremt. Lásunk erre néhány példát.

Az első fejezetben Makovicza elmagyarázza, miként lehetséges az, hogy az evangélikus templomban is – a karácsonyi éjféli misének megfelelő – éjféli istentiszteletet tartanak december 24-én. Ehhez fel kell idéznie az árpádharagosi evangélikusság történetét és azt a mozzanatot, amikor a XVIII. század közepén az egyik Kehrheim-ös a katolikus templomot odaadta az evangélikus szlovákoknak. („*De csak ha miséznek Karácsony éjjelén.*” [28.]) Az addigi evangélikus templom helyére ekkor építettek egy nagyobb és szebb katolikus templomot. A templom áthelyezésének aktusa ismétlődik meg egészen más kontextusban a regény kortárs rétegében, amikor a Nagytemplomot ténylegesen áthelyezik egy másik helyre, hogy az eredeti telken üzletközpontot építhessenek. Makovicza beszámol arról a csodálatos zenei élményről is, melyet azzal érzékeltet, hogy a zene felszállt a templom mennyezetéig, majd összesűrűsödve áthaladt azon, és megemelte a templomot, levéve róla a gravitáció terhét. (34.) Ennek a momentumnak a megismétlődésével találkozunk, amikor 2006 tavaszán a templomot áthelyezendő, amerikai szakemberek a legmodernebb technika segítségével elemelik a földről a templomot. (286.) A két eset különbözősége látványosan példázza a két időszak közötti mentalitásbeli változásokat – olyan látványosan, hogy azt talán túl direktnek is érezzük.

Fontos motívuma a regénynek a számos összefüggésben és jelentésben megjelenő hárfá. A helytörténeti kutatásokat végző Kanetti Norbert egy véletlenül megmaradt cédulájáról tudjuk, hogy a könyv címét alkotó „a szentek hárfája” fordulat a Juraj Tranovský által összeállított énekeskönyv, a CITHARA SANCTORUM (Lőcse, 1636) átvétele. Ez a magyarországi evangélikus szlovákok liturgikus gyakorlatában oly fontos TRANOSCIUS, mely a regény számos pontján felbukkan, s persze meghatározó az 1924-es karácsonyi istentiszteleten is. A hárfahúr Makovicza első „dossziéjában” a közösség által lakott

térben észlelhető, közelebről meg nem magyarázott, transzcendens színezetű összetartó erők vonatkozásában nyer értelmet. „*Délen a katolikus templom. Északon a miénk. Velük szemben meg, középiütt, a nyugati oldalon, a reformátusoké a vastakassal. Össze vannak kötve, remegő szálak százai-
val, bár emberi szem ezek közül nem észleli, csak a szilveszteri díszkivilágítás előkészületeinek magasban meg-megvillanó, vékony s most még üres acélsodronyát. Zúg halkán a szélben, mint a hárfa húrja.*” (32.) A második Makovicza-féle fejezetben, a szürreális, lázálomszerű elbeszélésben a narrátor elmeséli, hogy egy „*hárfa húrja szerűen megfeszült idegszál*” tudatta vele, hogy Grynaeus nem menekült el, hanem ott áll Omaszta holtteste mellett (295.), majd pedig egy húról beszél, mely a gyilkos és az ő szeme között feszült, s melyen egy G hang bűgött. (297.) Nemcsak hogy sokkal tárgyiasabb és minden metafizikától megfosztott alakban, hanem egyenesen brutális összefüggésben jön elő a hárfa az ötvenes években. Ladik István ugyanis mint az ÁVH pribékje többek között „*nehéz hárfa húr-korbáccsal*” kínozta áldozatait. (139.) A balesetet szenvedett Kanetti előtt lepergő képsorban aztán találunk egy olyan jelenetet is, melyben egy hárfa slány hangszere húrját arra használja, hogy nyílvesszőt lőjön róla közönségébe. (278.) A hárfa húr az összefüggésekkel teli világról beszél, s ennek logikusan megfelel az, hogy a regényen finoman végigvonul a hárfa motívuma.

Vannak persze a regény cselekménye szempontjából fontosabb párhuzamok is az egyes rétegek között. Ilyen a férfiak halála és megnyomorodása. Az első világháborúból Omaszta hat legénye közül csak egy tér haza (neki aztán idős emberként szerepe lesz a forradalomban), ő is fél karral. A két barát, Dalmand és Palandor merénylet áldozata lesz, utóbbi rögtön meghal, társa nyomorékként visszavonul birtokára, ahol egy idő után beköltözik az istállóba a lovai közé, és néhány hónap múlva meghal. Kanetti és Omaszta András vakmerő kalandjának eredménye, hogy Omaszta a templom tornyából lezuhanva életét veszti, Kanetti bár túléli a balesetet, fél testére lebénul, és kerekesszékebe kényszerül. Fontos motívum, a regény mindhárom elbeszélőjére igaz, hogy nem teljesíthették ki képességeiket. Makovicza tehetséges ember, de gimnazistaként exmatrikulálják, hivatalosan nem tehet érettségi vizsgát, pedellus lesz belőle, később teljesen elzúllik, és futóbolondként tart-

ják számon. Ladik igazán nagy talentum, remek hallgatója a művészettörténetnek, később titkosügynökként sem tehetségtelen, mégis verőlegény lesz az ÁVH-nál, majd Haragosra „száműzik” mint rendőrtisztet. Kanetti '89 őszétől tanársegédi állást kapott volna, de balesete miatt erről lecsúszott, középiskolai tanár lett belőle. További párhuzam, hogy mind a gimnazista Grynaeus Tamás, mind a tudósjelölt Kanetti Norbert olyan tudományos témával foglalkozkodik a nyári szünetben, mely nem marad meg az íróasztalra tartozóként, hanem valamilyen formában szerepet játszik a kutatók életében. Az utolsó fejezetben, amikor Grynaeus üldözi Omaszta feltámadt holttestét, megjelenik a kísértetserég, mely a gimnazista dolgozatából ismerős (*Wütischend Heer, Mesnie furieuse*); a kortárs elbeszélőnek pedig, mint láttuk, az egész későbbi sorsát meghatározza a rejtélyes bűnesetre irányuló vizsgálódás. Említésre érdemes motívumot alkotnak a férfiak közötti, többnyire csak jelzésszerűen említett vonzalmak: Makovicza megjegyzése, miszerint Grynaeus „*nagyon-nagyon szép*” volt (19.), a Palandor által Dalmandnak adott kézcsók. (73.)

Az eddigiekből is látszik, hogy a SZENTEK HÁRFÁJA lapjain alapvetően férfiak által benépesített világ tárul elénk. Szilasi egyik nagy erőssége a karakteralkotásban rejlik. Képes akár néhány sorban is plasztikusan jellemezni figuráit. Így az idős Linderváry lelkész vagy éppen Kanetti egykori osztályfőnökét, a matematikát és latint tanító Kajárt, aki '89 nyarán lecsúszott alkoholistaként bukkan fel egy kocsmában. Az elbeszélő kiszáradt és elhagyatott bányatavakhoz hasonlítja öreg tanára arcát, majd felidézi az egykor csodált férfiút. „*Ennek a nagyon magas, nagyon sovány embernek valaha csodálatos volt a tekintete. Erős és meleg pillantása volt, amikor rád nézett vele, tiszteletreméltóbb, kivételesebb, jobb embernek érezted magadat tőle.*” (225.) A szerző biztos kézzel képes megválogatni jelzőit. A mű egyik legrokonszenvesebb szereplőjéről, a húszas éveiben járó Béres Dávidról például így ír: „*sebzett, mégis elbűvölően gyöngéd és derűs*”. (159.)

A regény világát többek között az teszi nyomasztóvá, hogy a benne felvonultatott alakok nemegyszer igencsak problémás jellemmel bírnak. Az emberi hitványság hatványozottan jelenik meg Hriscsány Andor személyében, aki a vészorkoszak idején szorgosan személdkezett a zsidók deportálásában, majd hüén kiszolgálta a

szocialistának nevezett rendszereket is, hogy aztán élete végén, a rendszerváltás idején megkeresztelkedjék. Az ő ábrázolásában fontos szerepe van az undort keltő testi vonatkozások hangsúlyozásának. „*Most is irattárosféle, amúgy alacsony, rossz lehetű, valaha szőke ember, nagy foltokban kopaszodik. Avas kiflívégeket pépesített a csempe fogaival, forgatta a kezében a zsírosra hordott, ántivilágbeli, fajdkakastollas, pörge kis nyúlászor kalapját, abba próbált belekapaszkodni. Aztán csak nézett rám, nagyon beszaru, azokkal az ártatlan, savószín disznószemeivel.*” (52–53.) Hriscsány a Kádár-rendszer bukása után a „*büdös vackán*” „*rohadt*”. (231.) A megkeresztelkedése utáni órákban is mint taszító öreg test jelenik meg, műfogsora rései közül szopogatva az ételmaradékot. (272.) (Hogy Hriscsány a keresztzés szentségének felvétele után közvetlenül autóbaleset áldozata lesz, elvileg implikálja azt az olvasatot, hogy tisztává válván a lelke, rögtön a mennyországba vétetik. Ez persze abszurd kontrasztot képez mindazzal, amit tudunk róla – amiképpen megkeresztelkedése is szubverzív és gonosz paródia.) Hogy miképpen létezhet egy ilyen torz lelkületű alak, arra Makovicza szürreális narrációjában lelünk magyarázatot: eszerint nem más ő, mint a halott Omaszta és gyilkosa küzdelméből létrejött (és a két test eltűnését érthetővé tevő) monstium.

Hasonlóképpen egy szörnyeteg – de kultúralt szörnyeteg – vonásait viseli Ladik, akiről megtudjuk, hogy az ÁVH kötelékeiben a legválogatottabb kínzásokat végezte el a fogvatartotakon, s noha nem szadista kéjjel, mégis a legkönnyörtelenebb módon „dolgozott”. Azt tartják róla, mindig tudta, hol a helye (176.) – ez a magyarázat azonban nem elegendő ahhoz, hogy a szereplő sötét előéletét egy integráns személyiség keretein belül értelmezni tudjuk. Zavarba ejtő figura Ladik, akinek a szájából nehezen fogadjuk el azt a nagyon is *normális* mondatot, mellyel a forradalom leverésére érkező egység vezetőjét próbálja meggyőzni a békés megoldás mellett – tudniillik azzal az érveléssel, hogy Árpádharagoson nem fasiszták, hanem alvó gyerekek és asszonyok tartózkodnak. (181.) Úgy hat ez a mondat itt, mint egy idézet, mely kilóg új környezetéből.

Ez pedig a regény egy általánosabb problémáját is érinti. A SZENTEK HÁRFÁJA rendkívüli gazdagságú könyv, mely rengeteg utalást és idézetet hordoz. Hogy csak néhány példát mondjak,

ilyen Omaszta lidérces tette, hogy feleteti a lovat Connie-ékkel; ez a jelenet több görög mítoszt is felidéz. A regény felütése (három férfi megy a haragosi Nagytemplom felé karácsony éjjelén) tipikus „orosz regény”-kezdet, mintha csak Karinthy paródiáját olvasnánk. Ahogy Kanetti és Omaszta „kalandjuk” közben megosztoznak egy cigarettán (270.), az ISKOLA A HATÁRON zárólatát idézi. (Egy Otlík-mondatot variál a könyv egyik mottója is.) A regény utolsó bekezdése a HAMLET végéről ismerős: „*Silence. Silence. Makoó.*” (317.; az eredetiben is dőlten szedve.) Omaszta és Connie „szeretkezése”, ahogy a boldogan álló, őserőt szimbolizáló gazda a térdeplő, fuldokló és már-már hányó lány arcába ejakulál, majd elkeni a spermáját a lány arcán, egy ideológiailag terhelt pornókliséet elevenít fel. (89–90.) Ahogy pedig Dalmand és az özvegy Omasztáné meglátva egymást a templomban nyomban egymásba szeret, a hollywoodi filmek mintájára íródik. (Nem véletlenül kerültek egyébként a könyv hátsó borítójára az asszony szájának szépségéről – melynek egyenesen metafizikai távlatai vannak – szóló sorok. [101.] Nem a regény legjellemzőbb, de egyik legemlékezetesebb részlete ez.) A sort hosszan folytathatnánk.

Az utalások és a felidézett kulturális rétegek sokasága éppen azok sűrűsége miatt némely ponton zavaróan hat. Szilasi könyve nem egészen ökonomikusan szerkesztett munka. A fentebb említett problémához, a racionalista logika és a mágikus realizmus ütközéséhez, tehát a regény heterogenitására járul a túlságosan gazdag utalásrendszer és néhány túl hosszadalmasra nyújtott részlet, melyek vonatottá teszik a szöveget. Ilyen a Giorgio H'aan-H'aragosso nevű festőről szóló exkurzus vagy az a katalógus, mely a balesetet szenvedett Kanetti előtt megjelenő képeket sorolja fel; a templom át-helyezéséről szóló rész némileg túlírt, úgy hat, mint egy nagy allegória felidézése. (Rendkívül jó ritmusú viszont az 1956-os „haragosi menetéről” szóló rész – az a jelenet, ahol a kortárs elbeszélő és barátja felmászik a toronyba [ahol is az olvasó képes valóban izgulni, ugyanis tudja, hogy az elbeszélés idején Omaszta András már nem él] – és a halott Omaszta és Grynaeus kergetőzéséről szóló passzus.) Némelyik (külső, illetve belső) célzás és megfogalmazás túlságosan direktnek tűnik. Így a Békécsaba–Árpádharagos szójáték meglehetősen egyszerűnek hat. Túlzás, hogy Kanetti éppen 1989. július 6-án

– Kádár János halálának és Nagy Imre hivatalos rehabilitálásának napján – érkezik haza Olaszországból: itt talán elegendő lett volna a hónapot megnevezni. A szereplők hóra vetülő árnyékát megfejtésre váró régi betűkhöz hasonlítani egy bűnügyi regény második bekezdésében (7–8.) túlbeszélésnek tűnik (még akkor is, ha a klasszikus műveltségű Makovicza tollán születik). Hogy Omaszta András, „háttal a tetőgerincre” esik (274.), sűrű megfogalmazás, de talán túlságosan is sűrű.

Ezek persze csak apróságok, és nem változtatnak azon, hogy a SZENTEK HÁRFÁJA nagy erudícióval megírt, hatalmas tudanyagot mozgató regény, rétegzett és plasztikus látkép egy városról és a XX. századi magyar történelemről. Hiányérzetet az kelthet az olvasóban, hogy hiába a Talleyrand-mottó, mely szerint jobb lett volna szenvedni, s hiába, hogy a könyv lapjain igen sok szenvedésről olvasunk – a szenvedésről mint a *conditio humana* meghatározó tényezőjéről nem tudunk meg semmi lényegeset. Hiába a nyomasztó közeg, az erőszak, a boldogtalanság, a történelem kilátástalansága: az ábrázolás rafináltsága, a heterogén, gyakran idézetszerű világ megteremtése a könnyedségnek azt az érzetét, mely mindezt súlytalanként mutatja fel. Ez azonban nem hibája a regénynek, hanem nagyon is következik annak poétikájából.

Krupp József

NÉGY LEKÖTÖTT KALÓZ

Az újabb poézis néhány esete

JAK-füzetek 161–164:

Ayhan Gökhan: Fotelapa
JAK+PRAE.HU, 2010. 92 oldal, 1490 Ft

Kele Fodor Ákos: Textolátria
JAK+PRAE.HU, 2010. 76 oldal, 1490 Ft

k.kabai lóránt: klór
JAK+PRAE.HU, 2010. 128 oldal, 1667 Ft

Deák Botond: Egyszeri tél
JAK+PRAE.HU, 2010. 88 oldal, 1490 Ft

*„Halljuk, miket mond a lekötött kalóz:
Tündér változatok műhelye a világ,
Mint a poézis bájalakja:
Ámde csak egy az igaz, nagy és jó,*

*Melyek mosolygó jelicime lett a szép,
Hogy mint a szerelem játszi gyönyör kezén
Folytassa titkon a teremtés
Műve örök folyamát gyönyörrel.”*

Kár volna az „igaz, nagy és jó” s így „szép” költészetéről szónokló „lekötött kalóz”-ra fülelő Berzsenyi nyomán visszasírni az „igazi poézis” távoli és „hideg vizekben” ragadt „néma hattyú”-ját. Hiszen tényleg nem bomolhat ki számunkra újra régi pompájában a görög-római verskertészet „csuda két virága”, a „szent poézis” és „dicső erény” klasszikus ikertememénye. Noha bőven lehet onnan, az egykori virágoskertből vagy más távoli kertekből játékosan csokrászni, azaz részmotívumokat kölcsönözni, átírni, kifordítani, újrahasonosítani (ahogyan a közelmúltban például Kovács András Ferenc vagy Cseh Zoltán tette). Ráadásul, átevezve a kevésbé „hideg” honi vizekre, még a modern klasszikus (vagy klasszikus modern) verseszmény, a nyugatos-újholdas szoborosztétika is nagyon messzinek tűnik; legalábbis olykor-olykor, bizony és hajjaj, hiába vesszük kézbe méltán becsült és szeretett lírikusaink pontosan kalibrált teleszkópját (mondjuk Tóth Krisztinát), a *Nyugat* és az *Újhold* szépségnek elkötelezett verseszménye tényleg nagyon-nagyon messzinek – szépnek, de messzinek – látszik. Sőt esetenként egyenesen úgy érzékeljük, mintha süllyedőben volna Nemes Nagy Ágnes szobrokat szállító hajója, még ha lenyűgöz is minket a süllyedés lassú méltósága, telt szépsége.

Mindenesetre a JAK-füzetek 2010-es versesköteteit olvasva igencsak távolinak tűnik az a lenyűgöző szoborpark, amely hermetikus biztonságban őrzi a klasszikus szépségformaköntést megfoltozó és újragomboló modern lírai hagyomány tetemes javait. Még leginkább azok a költőelődök juthatnak eszünkbe, akik valamilyen, valami miatt kilazultak vagy kilazíthatók ebből a klasszikus körből. Mint József Attila – többek között éppen Petri nagyszabású költészetének (és nem feltétlenül emlékezetes hitvallásának) köszönhetően. Vagy Pilinszky – törmeléken formában itt-ott, például Tandorinál vagy Tolnainál. Vagy mondjuk, Kassák nyomán,